

українська та єврейська культури в Західній Україні зазнали значних втрат, оскільки більшовицька влада влада, створивши сприятливі умови для розвитку одних елементів цих культур, нещадно нищила всі інші.

Матеріали даного дослідження можуть бути використані при вивченні шкільного курсу «Історія України» в ІІ класах загальноосвітніх шкіл, гурткової роботи з історії. При вивченні даної теми доцільно буде використати методи стимулювання – це методи, спрямовані на формування позитивних мотивів навчання, що стимулюють пізнавальну активність і сприяють збагаченню школярів навчальною інформацією. До них належать методи формування пізнавальних інтересів та методи стимулювання обов'язку й відповідальності в навчанні. Запропоновані методи навчання зацікавлюють дітей до здобуття знань, активізують їхню увагу на уроках історії, стимулюють їх діяльність і допомагають педагогу, при правильному та доцільному їх використанні, провести урок на високому рівні. У практичній діяльності вчителя словесні, наочні та практичні методи навчання тісно взаємопов'язані. Під час розповіді, лекції чи бесіди вчитель використовує методи ілюстрування і демонстрування (карта України періоду Другої Світової війни), на практичних заняттях вчитель може організувати зустріч із ветеранами війни та продемонструвати історичні фільми. Завдання вчителя – знайти оптимальне поєднання цих методів, не припускаючи необґрунтованого превалювання одних і нехтування іншими. Результатом такого уроку повинні стати міцні знання, якими оволодіють учні протягом уроку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Калакура О. Я. Новий статус поляків західноукраїнських земель після їх включення до СРСР та УРСР / О. Я. Калакура // Укр. істор. журн. – 2005. – №6. – С. 36–49.
2. Ковалюк В. Р. Культурологічні та духовні аспекти «радянзації» Західної України (вересень 1939 р. – червень 1941 р.) / В. Р. Ковалюк // Укр. істор. журн. – 1993. – № 2/3. – С. 3–17.
3. Витвицький Василь. Львів Радянський / Василь Витвицький // Сучасність. – 1987. – № 7/8. – С. 93.
4. Домбровський Олександр. До історії української науки під час Другої світової війни / Олександр Домбровський // Укр. історик. – 1975. – № 1/2. – С. 108.
5. Сливка Ю. Ю. Західна Україна в реакційній політиці польської та української буржуазії (1939 – 1941) / Ю. Ю. Сливка. – К.: Наук. думка, 1985. – 275 с.

REFERENCES

1. Kalakura O. Ya. Novyi status of the Poles of the Zakhidoukrainskih lands of the country is included before the SRSR and URSR / O. Ya. Kalakura // Ukr. istor. journal. - 2005. - №6. - P. 36-49.
2. Kovalyuk VR Culturological and spiritual aspects of the "radiance" of Zakhidnoye Ukrainy (a pea bough of the year 1939. - VR Kovalyuk // Ukr. istor. journal. - 1993. - No. 2/3. - P. 3-17.
3. Witwicki Vasil. Lviv Radyansky / Vasil Vitvitsky // Suasion. - 1987. - No. 7/8. - P. 93.
4. Dombrovsky Oleksandr. До історії української науки під час Друї світової війни / Oleksandr Dombrovsky // Ukr. The historian. - No. 1975, No. 1/2. - P. 108.
5. Slivka Yu.Yu. Zakhidna Ukraine in the reactionary Policies of the Ukrainian bourgeoisie (1939 - 1941) / Yu. Yu. Slivka. - K.: Science. dumka, 1985. - 275 p.

УДК 373.5.016:94:130.123.4

Сакунова А.В.

Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка

ФОРМУВАННЯ ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ УЧНІВ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ

В статті розглядаються проблема формування духовних цінностей особистості. На основі вивчених джерел розкрито зміст понять «духовність», «духовний розвиток» та «духовно-моральне виховання». Обґрунтовано особливості розвитку духовних цінностей учнів під час викладання історії та використання їх в практиці вчителя загальноосвітньої школи.

Ключові слова: духовність, духовний розвиток, духовно-моральне виховання.

Сакунова А.В. Развитие духовных ценностей учащихся на уроках истории

В статье рассматриваются проблемы формирования духовных ценностей личности. На основе изученных источников раскрыто содержание понятий «духовность», «духовное развитие» и «духовно-нравственное воспитание». Обоснованы особенности развития духовных ценностей учащихся входе преподавания истории и использования их в практике учителя общеобразовательной школы.

Ключевые слова: духовность, духовное развитие, духовно-нравственное воспитание.

Sakunova A.V. Development of spiritual values of students at the lessons of history.

In the article deals with the development of spiritual values of the individual. Based on the sources studied, the contents of the concepts "spirituality", "spiritual development" and "spiritual and moral upbringing" are revealed. The specifics of the development of the spiritual values of students entering the teaching of history and their use in the practice of the teacher of the general education school are substantiated.

Keywords: spirituality, spiritual development, spiritual and moral upbringing.

Постановка проблеми та її значення. Сьогодні система історичної освіти України містить багато завдань, серед яких становлення духовно-моральних цінностей, світогляду. Проблема духовного розвитку особистості є актуальною. Людина протягом свого життя постійно удосконалює свій внутрішній світ, завдяки релігії. Прищеплення учням духовності повинно починатися в дитинстві. Саме тому перед сучасним вчителем історії постає завдання виховувати в учнів повагу до батьків, старших.

Мета статті – проаналізувати проблему формування духовних цінностей в шкільній історичній освіті.

У психолого-педагогічній літературі висвітлено різні підходи до розвитку духовних цінностей особистості. Зокрема, Шинкаренко І. Ф., Кулаков А. Е., Сіданіч І. Л. та ін.

Виклад основного матеріалу. Поняття “духовність” – багатогранне за своєю суттю і поєднує релігійне і світське розуміння. Український філософ Сергій Кримський дає таке визначення духовності людини: “Духовність – це здатність створювати той внутрішній світ, завдяки якому реалізується собі тотожність людини, її свобода від жорстокої залежності від ситуацій, які постійно змінюються”[2].

У творчі “Велика дидактика” Я.А. Коменський стверджує, що основи доброчесності і благочестя, освіти закладені в людині від природи. Інакше кажучи, людська здатність оволодівати знаннями, набувати моральні якості, вірити в Бога є вродженою. Природа – це Галане Боже провидіння ... безперестанне діяння Божественної благодаті” [2].

Релігія супроводжує людину протягом історичного розвитку. Вона не тільки єднала народи, країни, але й призводила до війн, кривавих конфліктів між громадянами. Особливо це яскраво проявлялось у період середніх віків.

Здавня українці сповідували дві форми християнства: православ'я (з X ст.) і греко-католицизм (з XVIст.). Ще за Київської Русі християнство в Україні виникало, завдяки торгівельних та дипломатичних шляхів з Візантії. Першим з київських князів, хто прийняв християнство, був Аскольд у 867 році. Але офіційно хрещення Русі відбулося при князі Володимира (988р.).

На початку XI ст. давній шлях із "варяг у греки" поступово втрачав своє значення. Основна маса товарів йшла Волгою до країн Близького Сходу, де панував іслам. Існує припущення, що, якби вибір релігії відбувся на сторіччя раніш або родоплемінні культури збереглися на сторіччя довше, то іслам на Русі міг би стати реальністю [4].

Другий можливий шлях релігійного розвитку, що міг стати, але не став реальністю, був пов'язаний з впливом іудаїзму. Це була державна релігія Хазарського каганату відтоді, як сюди між VIII-IX ст. стали прибувати євреї, що втікали від переслідувань із мусульманських та християнських країн. Це були багаті купці та ремісники, їхні общини були і в Києві. У самій Хазарії іудаїзм був державною релігією, та до неї вороже ставився простий народ, який був прихильником ісламу чи християнства. Релігійна політика Хазарії, що нав'язувала іудаїзм, привела до послаблення держави, що й стало однією з причин її падіння [4].

У 1037 р. після скасування Болгарського патріархату руська церква перебувала під юрисдикцією Константинополя. В XI-XII ст. статус Руської православної церкви залежний від Візантії, але Руська церква намагалася створити власну ієрархію та місцевих кадрів духовенства.

Проте у 1453 р. турки оволоділи Константинополем. Це призвело до того, що українська церква стає символом національної боротьби, а протистояти їй доводиться не тільки католицизму, але й Реформації, яка поширилася у Литві.

Слід зазначити, що з 1596 р. починається період існування Греко-Католицької Церкви в Україні. Внаслідок внутрішнього розколу, центральна та східна частина України перейшла під "високу руку єдиновірного московського правителя" у 1654 р. Невдовзі й православна Київська митрополія була підпорядкована Московському патріархатові (1686). З розвитком російської імперії посилювались і репресії проти греко-католиків та їх насильницьке навернення на одержавлене російське православ'я [1; 495].

Період XX століття - епоха терору та насилля. Радянська влада почала свою боротьбу проти духовенства. Храми руйнували, священників і вірних православних і католиків, представників інших релігій розстрілювали. Лише криза радянської влади у 80-х роках зупинила процес придушення Церков.

На сьогодні широко представлені в Україні церкви протестантського напрямку. Вони об'єднують такі релігійні громади як: євангельські християни-баптисти, християни віри євангельської (п'ятидесятники), свідки Іегови, адвентисти сьомого дня, реформатські церкви, лютерани. Особливий розвиток протестантизму почався в роки незалежності України, коли було створено всі умови для існування різних віровчень. Упродовж 90-х років XX ст. протестантські громади кількісно зросли у 2,4 рази.

Також значно зросла в Україні кількість мусульманських громад. Проте єдиної церковної структури ця конфесія не набула. На сьогодні офіційно діють три зареєстровані самостійні центри: у Києві, Донецьку та в Криму.

На території України виникають нові віровчення: мормонитів, кришнаїтів, бахаїтів, даосистів, ушанувальників відродження язичницьких культур.

Слід зазначити, що релігія є основним джерелом формування не тільки духовних, але й моральних норм особистості. Тому і вчителю історії під час викладання релігійних тем слід, в першу чергу, формувати духовно багату особистість.

Під час вивчення нового навчального матеріалу, з даної тематики, діти засвоюють ряд важливих термінів і понять (релігія, Біблія, конфесія, догмат, магія та ін.). Наприклад, в ході бесіди вчитель знайомить учнів з новим поняттям:

1. Діти, що таке «Біблія»? (Учні висловлюють свої думки).
2. Що ви знаєте про Біблію?
3. Хто її автор?

Далі, вчитель робить загальний висновок. Біблія – це найбільше, найцінніше джерело з історії Стародавнього Сходу, релігійна святина, грандіозна пам'ятка художньої літератури.

В ході роботи педагог повинен використовувати на уроці різні методики, що дозволяють задіяти різні канали отримання інформації учнями, розвивати пізнавальний інтерес і творчий потенціал учнів.

В даний час методистами розроблено ефективні освітні технології і методи:

- Розвивальні технології навчання (метод постановки навчальних завдань, дослідницький підхід «Навчання через відкриття», комунікативний або дискусійний підхід, груповий.)

- Робота з джерелами, творчі вправи та ігрова діяльність (уявне подорож в минуле, ігри), системно - діяльний підхід.

Наприклад, робота з документами:

Документ «Дмитро Дорошенко про значення української греко-католицької церкви»

1. Охарактеризуйте діяльність УГКЦ в Україні.
2. Який зв'язок мала УГКЦ з національно-визвольним рухом?

2. Складіть порівняльну таблицю «Становище православної і греко-католицької церкви в Україні в першій половині XVII ст.». Питання порівняння визначте самостійно.

Питання порівняння	Православна церква	Греко-католицька церква

- Кейс - технології (метод активного проблемно-ситуаційного аналізу, заснований на навчанні шляхом вирішення конкретних завдань - ситуацій «рішення кейсів»)

- Технологія критичного мислення (постановка питань, з'ясування проблем і переконлива аргументація - «Виклик – Осмислення – Рефлексія»)

- Інтерактивне навчання («Кошик ідей», «Мозковий штурм», «Складання Кластера», «Архіваріус» і т. д.)

- Проектна діяльність (« п'ять « П»», організація самостійної діяльності учнів по досягненню певного результату). Суттю його є включення учнів у процес перетворювальної діяльності від ідеї до її практичної реалізації. Виконуючи проекти, школярі отримують навички дослідницької діяльності, освоюють алгоритм проектно-перетворювальної діяльності, навчаються самостійно шукати й аналізувати інформацію, інтегрувати та застосовувати отримані раніше знання з технології та інших предметів, набувають нові знання і вміння. У результаті розвиваються їх творчі та інтелектуальні здібності, самостійність, відповідальність, формуються уміння планувати і приймати рішення.

Наприклад, міні-проект у форматі «мозкового штурму» на тему « Церковне життя українців XX століття. Діяльність галицького митрополита Андрія Шептицького».

Вагому роль у процесі навчання має процес поєднання індивідуальних, парних, групових і колективних форм організації роботи учнів на уроці. Тому і поєднання різних форм уроку активізує спілкування й товариську взаємодопомогу. Учні краще засвоюють навчальний матеріал.

Отже, одним із основних завдань сучасної школи є формування у дітей загальнолюдських духовних цінностей та орієнтирів. Ці цінності повинен формувати вчитель історії під час систематичної роботи не тільки на уроці, але й у процесі позашкільної роботи. Духовне виховання в першу чергу повинно визначатися любов'ю до Батьківщини, колективізму і непримиренності до порушень громадського обов'язку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сіданіч І. Л. Духовно-моральне виховання дітей в історії педагогіки та вітчизняної школи: монографія / І. Л. Сіданіч, О. П. Кислашко. – К.: Дорадо-Друк, 2012. – 496 с.

2. Духовний розвиток учнів на уроках історії [Електронний ресурс] / Електронна бібліотека з історії України та всесвітньої історії. Режим доступу: <https://history.vn.ua/article1/xdtx6.html>
3. Державна національна програма "Освіта" Україна XXI століття. [Електронний ресурс] / Міністерство освіти і науки України – 1994. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/896-93-p>
4. Історія релігійних вірувань в Україні [Електронний ресурс] / Религиоведение.-1995- Режим доступу: <http://ru.osvita.ua/vnz/reports/relig/30072/>

REFERENCES

1. Sidanych I. L. Spiritual and moral upbringing of children in the history of pedagogy and the national school: monograph / I. L. Sidanich, O. P. Kishlasko. - К. : Dorado-Print, 2012. - 496 pp.
2. Spiritual development of students at the history lessons [Electronic resource] / Electronic library on the history of Ukraine and world history. Access mode: <https://history.vn.ua/article1/xdtx6.html>
3. The State National Program "Education" Ukraine XXI Century. [Electronic resource] / Ministry of Education and Science of Ukraine - 1994. - Mode of access: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/896-93-p>
4. The history of religious beliefs in Ukraine [Electronic resource] / Religious studies.-1995- Access mode: <http://en.osvita.ua/vnz/reports/relig/30072/>

УДК 930

Серга М.В.

Національний університет імені М.П. Драгоманова
(м.Київ)

**КИЇВСЬКИЙ ГЕНЕРАЛ-ГУБЕРНАТОР О. ДОНДУКОВ-КОРСАКОВ ТА УКРАЇНСЬКА
НАЦІОНАЛЬНА ІНТЕЛІГЕНЦІЯ**

У статті аналізується питання ставлення та взаємин вищого російського імперського чиновника київського, подільського та волинського генерал-губернатора князя О. Дондукова-Корсакова з представниками української національної інтелігенції, розкривається значення діяльності О. Дондукова-Корсакова для розвитку українського національного руху.

Ключові слова: О.Дондуков-Корсаков, чиновник, генерал-губернатор, український національний рух, інтелігенція.

Serga M.V. Kiev Governor-General O. Dondukov-Korsakov and Ukrainian National Intelligentsia.

В статье анализируются взаимоотношения высшего российского имперского чиновника киевского, подольского и волынского генерал-губернатора князя А.Дондукова-Корсакова и представителей украинской национальной интеллигенции, раскрывается значение деятельности А.Дондукова-Корсакова для развития украинского национального движения.

Ключевые слова: А.Дондуков-Корсаков, чиновник, генерал-губернатор, украинское национальное движение, интеллигенция.

Serga M.V. Kiev Governor-General O. Dondukov-Korsakov and Ukrainian National Intelligentsia.

The article analyzes the issue of the attitude and relationship of the highest Russian imperial official of Kyiv, Podilsky and Volyn governor-general, Prince O. Dondukov-Korsakov with representatives of the Ukrainian national intelligentsia, reveals the significance of O. Dondukov-Korsakov's activity for the development of the Ukrainian national movement.

Key words: O.Dondukov-Korsakov, official, governor-general, Ukrainian national movement, intelligentsia.

Призначення на посаду генерал-губернатора дієвого сановника провідника урядової політики в національних регіонах імперії було стратегічним завданням центральної влади в Російській імперії. Тому дослідження взаємин окремих представників місцевого чиновницького апарату та української національної інтелігенції є досить актуальним у вивченні «українського питання» в Російській імперії.

У історичній науці діяльність О. Дондукова-Корсакова не полишалась поза увагою як радянських, так і сучасних істориків. Так, радянський історик В.Міяковський у статті «Ювілей цензурного акту 1876 року» (К., 1926) [1] розкриває питання участі генерал-губернатора О. Дондукова-Корсакова в організації діяльності Південно-Західного відділу Імперського Російського географічного товариства (ПЗВ ІРГТ), а також аналізує, посилаючись на записку Олександра Михайловича до Олександра II 1881 р. про «малоруский язык», погляди генерал-губернатора на проблему вживання української мови. Радянський історик Ф. Савченко у своїй монографії «Заборона українства 1876 р.» (К., 1930) [5] намагається оцінити роль київського генерал-губернатора О. Дондукова-Корсакова в створенні та діяльності ПЗВ ІРГТ. Монографія включила широкий корпус документів, які здебільшого публікувалися вперше, і з різним ступенем деталізації висвітлювали всі ключові аспекти «українського питання» в Російській імперії. Сучасний український історик В. Шандра у своїй статті «Проблеми управління Правобережною Україною: Київське генерал-губернаторство за О.Дондукова-Корсакова (у 1869-1878 рр.)» (2006) [7] вперше в українській історіографії спробувала подати історико-соціологічний портрет генерал-губернатора О. Дондукова-Корсакова, акцентувавши увагу на його адміністративній діяльності, при цьому поза її увагою полишилось питання взаємин останнього з